

2) Dupliciter potest aliquid aliquam potentiam movere : a) *ad modum finis*, i. e. agentem excitando et alliciendo per cognitionem; sic intellectus in actu (seu intellectum in actu, objectum) movet voluntatem; b) *ad modum agentis*, i. e. physice impellendo et ad exercitium applicando, atque ad objectum hoc potius quam illud dirigendo.

3) Nullam in propositione dicimus motionem virium vegetativarum, nam experientia satis constat in eas nullum esse voluntatis imperium.

Prob. Teste experientia : 1) saepissime ad nutum voluntatis liberum, aliae potentiae, praeter vegetativas, applicantur ad actum vel ab eo cessant, ad varia objecta diriguntur vel ab eis avertuntur, v. c. membra locomotiva, visus, auditus, phantasia, memoria, ratio, contemplationis attentio; — 2) circa eosdem actus habent homines praecepta, monita, praemia, poenas; ac proin eos habent ut imperatos a libera voluntatis electione; e.

Propositio 75.

Imperium rationis et voluntatis in appetitum sensitivum non est despoticum sed politicum.

Notiones. *Imperium despoticum* illud est cui resistere et praeter quod agere inferior non potest, quia nihil proprium habet quo agat.

Imperium politicum est cui resistere et praeter quod agere inferior potest, quia etsi regimini superioris subditur, habet tamen aliquid proprium quo agat et renitur.

Prob. Appetitus sensitivus subditur quidem voluntati rationali, ab eoque dirigi et aliquando etiam impediri potest; attamen habet ipse quo agat et renitur, v. c. variam dispositionem organorum, inclinationem naturalem cognitione sensitiva excitatam, etc; a. ista sunt elementa imperii politici, non despoticci; e.

Ad maj. Teste propria cujusque experientia, saepissime ratio et voluntas imperat, appetitus sensitivus cedit, at non sine lucta: unde saepe etiam ratio sensui cedit.

Coroll. 1^m Ergo motio in appetitu sensitivo crescere potest: ex perfectione cognitione boni vel mali ex parte rationis; — 2) ex maiore affectione vel aversione ex parte voluntatis; — 3) ex meliore complexione corporali; — 4) ex habitu, v. c. virtutis, appetitum sensitivum rationi subjiciente.

Coroll. 2^m Ergo appetitus sensitivus in homine per participationem est rationalis, liber, virtutis capax.

Propositio 76.

Radix propinquior libertatis est intellectus universalitas in judicando de omnibus rebus, etiam reflexe de suo judicio.

Stat. quaest. 1) Dictum est de extensione libertatis quoad objecta eli-

genda et quoad imperium exercendum: — jam de eadem quoad ontologice praesupponendas radices et causas ex quibus oriatur.

2) Quia voluntas subjectum libertatis est, dici potest aliquo sensu ejusdem radix; at non hoc sensu nos in propositione. Quaerimus nempe de causa seu principio ontologico ex quo a priori deduci possit libertas.

3) Dicimus, sicut generatim virtute cognitiva boni exigitur virtus appetitiva boni, ita virtutis cognitivae universalitate, seu intellectualitate, exigi virtutis appetitivae indifferentiam activam positivam, seu libertatem.

Prob. Universalitas intellectus apparent si considerantur : 1) natura bonorum ab eo cognitorum; — 2) modus quo illa proponit et dijudicat; — 3) modus quo ipse homo volens, suum intellectum, suumque statum, operationes, conditiones cognoscit; — a. ex his tribus proxime, i. e. immediate, sequitur indifferentia voluntatis; e.

Ad maj. 1 part. (natura bonorum). Multa bona sunt nobis adiaphora, alia nobis saltem non necessaria, plura inter se repugnant, v. c. studium et oratio, honestas caritatis et delectatio vindictae, alia connexa sunt cum malo.

Ad maj. 2 part. (modus proponendi). Intellectus discernit propriam rationem finis et mediorum; utilitatem et incommodum pro praesenti et pro futuro, pro fine nostro ultimo; necessitatem aliorum, contingentiam aliorum medium, sive ad fines secundarios, sive ad finem ultimum.

Ad maj. 3 part. (modus seipsum cognoscendi). Homo ita in seipsum reflectens cognoscit quid in se aptum sit ad finem possidendum, quid recte ordinatum ad eum prosequendum et obtainendum.

Ad min. 1) Talibus cognitionibus proponuntur multa objecta ut non necessario appetenda, sed ut indifferenter eligibilia; et propriae actiones, status, operationes, motus, ut varia bona eligibilia, ac disponibilia per proprias subjecti vires ad fines obtainendos; e. ut virtus appetitiva sit virtuti cognitivae correspondens, exigitur ejus libertas indifferentiae.

2) Ratio cur appetitus brutorum non liber sit, est quod eorum cognitione non exhibet plura ut plura, et ut varie apta ad finem, et ut separabilia ac eligibilia; sed exhibet solam praesentem concretam bonitatem sine comparatione ad alia media diversa, nec ipsum aliquem finem ut contingenter connexum cum fine ultimo, sed tantum ut hic et nunc delectabilem; e. ex opposito, ratio cur appetitus hominis sit liber, est quod talia cognitione exhibentur.

Propositio 77.

Radix remotior libertatis est immaterialitas seu spiritualitas intellectus, et voluntatis.

Prob. Ad veram libertatem requiritur : 1) judicium objective indifferens, 2) facultas subjective indifferens, 3) activa positiva virtus seipsum determinandi ad unum; — a. haec omnia tandem fundantur in immaterialitate intellectus et voluntatis; e.

Ad min. 1 part. Judicium ideo est indifferens, quia intellectus plura concipit ut plura, ut opposita, etc. (cfr. supra); *a.* tales conceptus nequeunt in potentia materiali haberi, sed solum in immateriali quae possit abstracta et universalia attingere; *e.*

Ad min. 2 part. Voluntas ideo tantum est indifferens, quia universalia et abstracta objecta proponuntur, et quia objecta abstracta, sub variis respectibus proposita allicere simul eam possunt; *a.* talia proponi et allicere nequeunt, nisi potentia sit a conditionibus materiae libera; *e.*

Ad min. 3 part. Determinare seipsum active positive non nisi ejus est, qui 1) in seipsum reflectens potest seipsum suosque actus, status, etc. comparare cum fine et mediis, eorumque aptitudine; et qui 2) simul ita dominus est sui actus, ut omnino independens in agendo sit a proposito objecto; — *a.* 1) ita reflectere, comparare judicia, nequit intellectus nisi quia immaterialis; 2) ita independens ab objecto esse nequit voluntas, nisi quia independens et ab objecto in seipso, et ab effectibus objecti in organismo proprio productis, i. e. quia spiritualis; *e.*

QUAESTIO 4.

De impedimentis voluntatis et libertatis.

Actus volendi et libertatis usus potest impossibilis vel saltem difficilis fieri, sive ex parte intellectus praeluentis, sive ex parte appetitus sensitivi excitati et voluntati renitentis, sive ex parte ipsius voluntatis habitu ac consuetudine ad unum inclinatae. De his singulis impedimentis, quid et quantum possint, ordine suo exponentum.

Propositio 78.

Omnis ignorantia actualis impedit volitionem actualem et liberam quoad objectum vel objecti respectum ignotum.

Stat. quaest. 1) A parte intellectus dicimus statum ignorantiae, undecumque illa proveniat, et qualiscumque sit (vincibilis vel invincibilis, antecedens vel concomitans...), semper esse impedimentum tale ut id quod ignoratur, sive obtineatur, sive non, debeat dici simpliciter actu non volitum.

2) Distinguenda haec propositio est ab iis quae disseri solent in ethica, de voluntario et involuntario ex ignorantia. Nam in morali quaeritur de voluntario, lato et improppio sensu, i. e. de imputabilitate actuum eorumque effectuum, et responsabilitate agentis, propter liberum usum voluntatis in actu praecedente quo causas praevidere, effectus cavere poterat ac debebat, vel non. — Nos autem de voluntario actu ut physice elicito circa objectum hic et nunc.

Prob. Voluntati repugnat actus caecus (seu: ignoti nulla cupido); *a.* circa objectum quod actu ignoratur, vel saltem sub quo respectu ignoratur, actus esset caecus; *e.*

Schol. Quaeritur utrum dubium, vel suspicio, impedian voluntatem. — R. Non impiedunt, nam in illis cognitio est quae voluntati praelucere possit; licet haec cognitio firma non sit sicut in certitudine; in ethica quaeritur quid cum dubio volenti imputabile sit.

Propositio 79.

Passiones prosecutivae boni, augent voluntarium, sed minuunt liberum actus in quem ipsae influunt.

Stat. quaest. 1) A parte appetitus sensitivi distinguimus passiones prosecutivas boni, scilicet in concupisibili: amorem, gaudium, desiderium; in irascibili: spem, audaciam; — et passiones aversativas mali, scilicet in concupisibili: odium, tristitiam, fugam; in irascibili: iram, desperationem, timorem.

2) Agitur hic de passionibus *antecedentibus*, i. e. quae antevertant omnem liberum voluntatis consensum; et hae influunt in actum voluntatis; non agitur de passionibus *consequentibus*, i. e. quae a voluntatis libero consensu excitantur; istae enim non in actum voluntatis influunt, sed potius sunt ejus effectus imperati vel permissi.

Prob. 1^a pars (augent voluntarium). Id auget voluntarium, quod auget, i. e. intensiorem facit, inclinationem voluntatis in actum; *a.* passiones prosecutivae boni, id faciunt; *e.*

Prob. min. Excitato appetitu sensitivo, ita disponitur intellectus ut objectum sensibile proponat ut magis delectabile et alliciens, quam alias fecisset; *a.* ita et voluntas magis in idem objectum inclinatur; *e.*

Prob. 2^a pars (minuunt liberum). Id minuit liberum, quod minuit indifferientiam positivam saltem contradictionis; *a.* passiones prosecutivae boni, eam minuunt; *e.*

Prob. min. Passiones intellectum aliquo modo ligant (influxu indirecto) in consideratione delectabilitatis, et avertunt ab aliis considerationibus, v. c. dishonesti; *e.* minuunt indifferientiam judicii, ac proinde libertatem.

Objic. Passiones minuunt cognitionem intellectualem; *e.* minuunt voluntarium. — R. *d. ant.* sub omni respectu, *n.*; sub aliquo, v. c. honesti, sub quo voluntati hic et nunc non proponitur objectum, dum auget sub alio, v. c. delectabilis, sub quo hic et nunc proponitur objectum, *c.*

Propositio 80.

Passiones aversivae mali non tollunt quidem, sed minuunt tum voluntarium, tum liberum actus quo ad bonum oppositum tendit voluntas, et in quem influunt.

Stat. quaest. 1) Agitur iterum de passionibus antecedentibus, non de consequentibus, nec de mere concomitantibus.

2) Neque agitur de casu quo passio vehementior usum rationis impediret, quod per accidens evenit.

Prob. 1^a pars (non tollunt). Id quod spectatis omnibus adjunctis, voluntas hic et nunc eligit, est voluntarium et liberum; *a.* bonum oppositum ex aversione mali oppositi ita eligitur; *e.*

Prob. 2^a pars (minuant voluntarium). Quoties in actum electionis vere influit aversio a malo, bonum oppositum non eligeretur nisi videretur medium ad vitandum malum; *a.* quod ita eligitur, de se non multum allicit nec valide inclinatam retinet voluntatem; *e.* minore intensitate hoc bonum amplectitur voluntas propter aversionem mali oppositi, quam si illud amplecteretur propter ipsam ejus bonitatem.

Prob. 3^a pars (minuant liberum). Passiones illae minuant indifferentiam judicii; *e.*

Propositio 81.

Omnis et solae potentiae vitales subjectum habituum esse possunt. Entibus tamen intelligentibus solis competit habitus in se efformare.

Stat. quaest. 1) Aliud genus impedimentorum vel adjumentorum voluntatis sunt habitus.

2) Habitus est constans inclinatio ad similes actus reproducendos, naturali facultati superaddita. Explicantur verba: *inclinatio*, quia actum facilitat; — *constans*: ita distinguitur ab actu vitali non permanente; — *ad similes actus*, non ad primos ponendos dans facultatem, sed reproductionem facilitans; — *superaddita*: non est ipsa potentia, sed ejus inclinatio ad certos actus, ad quos vi potentiae non magis quam ad alios subjectum determinaretur.

3) Habitus naturaliter producitur per actus iterationem; estque principium actionis sequentis, quod ipsa actio praecedens gignit, et per quod eadem actio deinceps producitur perfectior, i. e. facilior, promptior, intensior.

4) Habitus est vera permanens qualitas, perficiens subjectum in ordine ad operationem, et proin dicens respectum et ad naturam entis et ad actum.

5) Habitus est qualitas positiva, realiter distincta a remotione impedimentorum; scilicet adest aliquid novi realiter acquisitum.

6) Habitus est subsidium quoddam naturaliter additum vi determinandi operationes entis, ad earum exercitium promptius et expeditius faciendum; unde ab Aristotele definitur: «dispositio perfecti (=potentiae completae) ad optimum (=actum perfecto modo ponendum).»

7) Habitus praesupponit in subjecto aliquam indeterminationem in sua activitate naturali.

8) Habitus, licet non sit peculiaris facultas, earum imitatur modum agendi, et assumit proprietates earum magis minusve pro vi quam ipse adeptus est.

Prob. 1^a pars (solae potentiae, non substantia). Ibi solum est facilitas agendi (habitus) ubi est posse agere; *a.* posse agere est potentiae non substantiae per se; *e.*

Prob. 2^a pars (omnes et solae vitales). Ut facultas possit habitum recipere requiritur et sufficit ut sit aliquatenus indeterminata; *a.* omnes et solae vitales potentiae sunt indeterminatae; *e.*

Ad min. Necessario agentia nunquam dicuntur assuefieri; praedicamus vero habitum (saltem analogice) etiam de animalibus et plantis, idque ad exprimendum factum verum experientiae: crescentem facilitatem ad determinatos actus repetendos; *e.*

Prob. 3^a pars (intelligenti soli competit). In seipso formare habitum est sibi ipsi dare aliquam inclinationem praeter determinationem naturalem; *a.* hoc sine interno actuum dominio fieri nequit; *e.* non sine libertate et intellectu.

Coroll. 1^m Ergo habitus eo magis proprie ad facultatem pertinet quo magis haec est ad agendum indeterminata; ergo maxime proprie homini, et in homine maxime liberae voluntati competit.

Coroll. 2^m Ergo habitus stricto sensu sunt solius hominis; in aliis viventibus solum participati, quatenus ab homine inducti.

Coroll. 3^m Ergo tot sunt in homine habituum species, quot facultates; imo pro diversitate objectorum plures habitus in una potentia esse possunt.— Dividuntur generatim in physicos et morales.

Coroll. 4^m *Natura non assuescit in contrarium.*

Propositio 82.

Habitus stricte dictus auget voluntarium, sed minuit liberum actus qui ex illo procedit.

Notiones. *Habitus stricte dictus* est qui aliquo modo, tum quoad originem, tum quoad usum, ab imperio voluntatis pendet.

Prob 1^a pars (auget voluntarium). Voluntarii elementa sunt: cognitio rationalis, et tendentia voluntatis; *a.* per habitum cognitio non minuitur et propensio augetur; *e.*

Ad min. 1) Praevia cognitio manet, nam agimus de actu humano, i. e. qui vere à voluntate procedat sive elicitive sive imperative, non de mero actu hominis, i. e. qui nullo modo a voluntate pendeat sed eam praevertat; — 2) etiam deliberatio manet, licet facilior et promptior; — 3) augetur propensio: ex ipsa definitione habitus.

Prob. 2^a pars (minuit liberum). Per ipsum propensionis augmentum minuitur, non tamen tollitur indifferentia judicii, et proin voluntatis, quoad actualem ejus determinationem; *e.*

Schol. Licet per habitum minuitur libertas actualis, non tamen minuitur responsabilitas agentis ex habitu, seu imputabilitas actus; nam et ipse habitus fuit libere contractus, et ejus effectus praevideri poterant ac debebant; unde dicuntur libere voliti in causa.

Coroll. 1^m Ergo *habitus est altera natura*: analogice; i. e. inclinat potentiam ad unum, est internum principium operationum, licet non primum.

Coroll. 2^m *Habitus generati signum est delectatio.*

Coroll. 3^m *Habitu utimur quum volumus.*

SECTIO II.

De principio vitae intellectivae.

Post longam et minutam omnium humanarum operationum atque facultatum proprietatumque analysis, tempus est ut ex effectibus ad causam, ex potentis ad naturam concludendam facientes gradum, de animae humanae existentia et essentia quaestiones varias solvamus, sive animam in seipsa inspiciamus, sive in sua relatione ad corpus humanum, sive ejus originem et immortalē vitam futuram considerare velimus. Sint ergo

- Caput 1. De natura animae in se spectatae.
- Caput 2. De natura animae relate ad corpus.
- Caput 3. De origine animae.
- Caput 4. De animae immortalitate et vita futura.

CAPUT I.

DE NATURA ANIMAE IN SE SPECTATAE.

Propositio 83.

Existit in homine principium vitale, essentialiter a corpore distinctum, quod anima vocatur.

Stat. quaest. Contra materialistas docentes praeter corpus ejusque materiam nihil existere; quod explicant a) vel *mechanice*, omnia reducentes ad meras atomos earumque motus varios; — b) vel *dynamice*, omnia reducentes ad atomos earumque naturales vires mechanicas, physicas, chemicas; — c) vel *physiologice*, omnia reducentes ad materialem organismum.

Prob. 1° Sunt in homine 1) facultates immateriales: intellectus et voluntas, 2) facultates vegetativae et sensitivae; a. hae facultates supponunt existentiam principii vitalis essentialiter a corpore distincti; e.

Ad min. 1) Facultates immateriales aut in seipsis subsistunt, et jam sunt principium de quo queritur; aut in alio inhaerent, et hoc aliud est principium eis proportionatum, quale corpus materiale esse non potest.

2) De facultatibus sensitivis et vegetativis eadem recurrent argumenta ac de brutis et plantis (cfr. organolog.).

Prob. 2° Si nulla esset hominis anima, sed omnes ejus actus ad materiae vibrationes, etc. reducerentur, nullum esset discrimen inter liberum et neces-

sarium, inter bonum et malum morale, inter meritum et injuriam; a. hoc, teste sensu communi, est absurdum; e.

Objic. 1° Utcumque ope anatomiae investigata sint omnia hominis interiora, nunquam experimentaliter, neque reflexione deprehendi potuit anima, quae sit distincta a corpore. — R. d. distincta ut corpus separatum, vel ut spiritus separatus, c; ut forma unita corpori, sd. non visu inventa est vel tactu, c; non ratione necessario deducta, n.

Objic. 2° Recedente anima destruitur harmonia partium corporis; e. anima est ipsa harmonia. — R. a) *tr. ant.* — n. *cons.* — b) *retorq*: e. ab anima conservatur harmonia, seu anima ut causa est distincta ab harmonia.

Objic. 3° Quod dignitur, crescit, viget, senescit cum corpore, hoc est vel corpus vel aliquid corporis; a. anima simul cum corpore crescit, viget, senescit; e. — R. d. *maj.* quod in se..., c; quod in operatione sua..., sd. quod ab intrinseco..., c; quod ab extrinseco..., n. — c. d. *min.*

Propositio 84.

Anima rationalis non est accidens corporis, sed substantia.

Stat. quaest. 1) Contra alios quosdam materialistas docentes animam rationalem non esse nisi modificationem seu accidens corporis.

2) Nondum inquirimus: a) utrum una an plures distinctae in homine sint animae rationalis, sensitiva et vegetalis, — b) qualis sit animae rationalis gradus subsistentiae; — sed eam dicimus substantiam quatenus distinguitur ab accidente, i. e. ens quod naturaliter existit, vel potest saltem existere, sine subjecto informationis; abstrahimus ergo a notione substantiae completae vel incompletæ.

Prob. Illud est substantia (i. e. ens in se subsistens, non necessario in corpore) quod est ultimum principium operationum a corpore independentium; a. anima rationalis talis est; e.

Ad min. Sunt in homine operationes independentes a corpore; a. omnis operatio supponit aliquod ultimum principium a quo procedat; e.

Objic. 1° Illud dependet a materia quod habet operationes dependentes a materia; a. anima tales habet; e. — R. d. *maj.* quod non habet nisi dependentes, c; quod praeterea independentes, n. — c. d. *min.*

Inst. Eodem jure quo ex independentibus, possum ex dependentibus concludere. — R. d. possum concludere principium non esse minus perfectum quam operatio est, c; non esse magis perfectum, sd. si hanc solam habet, c; secus, n.

Objic. 2° Actiones sunt suppositorum; a. anima non est suppositum; e. de ea nihil concludendum. — R. d. *maj.* denominative (i. e. ut a principio quod), c; effective (i. e. ut a principio quo), n. — c. *min.*

Objic. 3° Substantia est id quod subsistit; a. anima non subsistit (nam est ens incompletum); e. — R. d. *maj.* solum id quod subsistit ut suppositum, n; etiam id quod subsistit absque inhaesione alteri, c.